

L. ZUBRZYCKA (Wrocław)

O ROZMIESZCZANIU PUNKTÓW PRÓBKOWYCH
NA PŁASZCZYŹNIE

1. Wstęp. Znane jest zagadnienie kubatury mechanicznej, w którym chodzi o oszacowanie całki funkcji, określonej — powiedzmy — na kwadracie jednostkowym, gdy znamy wartości tej funkcji w wybranych punktach kwadratu. Są różne rozwiązania tego zagadnienia. Jedno z nich, *probabilistyczne*, zaleca losować punkty niezależnie z jednostajnym rozkładem prawdopodobieństwa na kwadracie. Wówczas wartości funkcji w wylosowanych punktach traktuje się jako realizacje niezależnych zmiennych losowych, a prawa wielkich liczb z rachunku prawdopodobieństwa zapewniają, że przy rosnącym n średnia z wartości funkcji w n wylosowanych punktach będzie coraz lepszym oszacowaniem estymowanej całki. Z tychże praw rachunku prawdopodobieństwa wynika jednak, że błąd oszacowania będzie malał wraz z n dość wolno, mniej więcej jak $1/\sqrt{n}$. Natomiast zaletą tego sposobu jest możliwość dobierania kolejnych punktów przez losowanie, gdyby dokładność uzyskanego oszacowania okazała się zbyt mała. To losowe powiększanie liczby punktów próbkowych ma przy tym tę dobrą właściwość, że struktura powiększanego zbioru punktów próbkowych jest w istocie taka sama jak poprzednio. Jednak przy losowym rozmieszczaniu punktów występuje nieuchronnie tendencja do pewnej nierównomierności w rozstawieniu punktów. Powstają w niektórych miejscach skupienia punktów, w innych puste miejsca. Tymczasem funkcje występujące w praktyce są zazwyczaj ciągłe i mają łagodny przebieg; dlatego uzasadnione jest przypuszczenie, że przy równomierniejszym rozstawieniu punktów można zyskać na dokładności oszacowania. Istnieją inne probabilistyczne sposoby, które usiłują realizować postulat równomierniejszego niż losowe rozmieszczania punktów. Takim sposobem jest na przykład rozmieszczanie *warstwowe*. Polega ono na tym, że gdy mamy rozmieścić w kwadracie n punktów, to dzielimy kwadrat na n przystających części i losujemy niezależnie po jednym punkcie z każdej części, z jednostajnym rozkładem prawdopodobieństwa na tych częściach. Można wreszcie mówić o *syste-*

matycznym rozmieszczaniu punktów; wówczas rozstawia się je według jakiejś regularnej siatki na przykład w wierzchołkach siatki kwadratowej lub trójkątnej.

Niektórzy autorzy, chcąc uzyskać ilościowe wskazówki co do zależności zachodzącej między dokładnością oszacowania a sposobem rozmieszczania punktów próbkowych, wprowadzają do swoich rozważań populację funkcyj, których całki trzeba szacować i w ten sposób dochodzą do rozpatrywania płaskich procesów stochastycznych jako modelu matematycznego. W tym modelu przyjmuje się zazwyczaj, że rozpatrywany proces jest stacjonarny, a czasem ponadto izotropowy. Łagodność przebiegu funkcyj podlegających oszacowaniu jest tu opisywana funkcją korelacyjną. Na takim modelu Zubrzycki ([10], [11]) studiował stosunki błędów oszacowania przy losowym, warstwowym i systematycznym rozmieszczaniu punktów pomiarowych. Udowodniono tam, że warstwowe rozmieszczenie punktów pomiarowych prowadzi zawsze do mniejszych błędów oszacowania niż losowe. Podano też warunki, przy których systematyczne rozmieszczanie punktów daje mniejsze błędy oszacowania niż warstwowe. Na przykładach wykazano jednak, że w pewnych przypadkach losowanie warstwowe może być bardziej celowe niż systematyczne. Wyniki te wskazują, że równomierniejsze rozstawienie punktów próbkowych daje mniejszy błąd oszacowania estymowanej całki.

Warstwowe i systematyczne rozmieszczanie punktów, chociaż prowadzi do równomierniejszego rozstawiania punktów niż losowe, ma jednak ten niedostatek, że nie pozwala na powiększanie zbioru punktów próbkowych bez zepsucia równomierności ich rozmieszczenia — chyba tylko przy zwielokrotnieniu ich ilości.

H. Steinhaus [8] zauważył, że w przypadku odcinka można z wielkim sukcesem zrealizować oba postulaty: równomierne rozmieszczanie punktów na odcinku i możliwość powiększania zbioru punktów pomiarowych z zachowaniem równomiernego rozmieszczenia. Wystarczy w tym celu brać jako punkty próbkowe na odcinku jednostkowym kolejne reszty modulo 1 z wielokrotności liczby złotej $z = \frac{1}{2}(\sqrt{5}-1) = 0,61803\dots$. Jest tutaj wykorzystana własność ekwipartycji liczb niewymiernych; mówi ona, że jeżeli na odcinku $(0, 1)$ będziemy odkładali kolejne reszty modulo 1 z wielokrotności liczby niewymiernej v a dla odcinka J zawartego w odcinku $(0, 1)$ oznaczmy przez $L(n, J)$ liczbę tych spośród pierwszych n reszt, które wpadają do J , to dla każdego J przy n zmierzającym do ∞ zachodzić będzie relacja graniczna

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{L(n, J)}{n} = |J|,$$

gdzie $|J|$ jest długością odcinka J .

Tę własność dzielą ciągi reszt modulo 1 z wielokrotności liczby niewymiernej z ciągami punktów losowanych niezależnie z odcinka $(0, 1)$. Jednak ciągi reszt modulo 1 z wielokrotności liczby niewymiernej, której rozwinięcie na ułamek łańcuchowy ma ograniczone mianowniki, mają tę przewagę nad ciągami punktów losowych, że rozstawiają się na odcinku znacznie równomierniej. Jeśli bowiem mianowniki rozwinięcia liczby niewymiernej v na ułamek łańcuchowy nie przekraczają M , to dla każdego odcinka J zawartego w odcinku $(0, 1)$ spełniona jest przy każdym $n \geq 10$ nierówność

$$|L(n, J) - n|J|| \leq 36 M \log n,$$

udowodniona przez Ostrowskiego [5]. Dla $v = z$ można przyjąć $M = 1$.

Dla liczb losowych analogiczne różnice z prawdopodobieństwem 1 dla nieskończenie wielu wartości n przekraczają $\sqrt{n}$, co jest bezpośrednią konsekwencją słynnego prawa iterowanego logarytmu (zobacz Chin-czyn [1] i Kołmogorow [3]). Orzeka ono, że dla ciągu $\xi_1, \xi_2, \dots$ niezależnych zmiennych losowych o jednakowych rozkładach prawdopodobieństwa, o średniej m i wariancji s^2 nierówność

$$|\xi_1 + \xi_2 + \dots + \xi_n - nm| > \lambda s \sqrt{2n \log \log n}$$

jest z prawdopodobieństwem 1 spełniona dla nieskończenie wielu n , gdy $0 < \lambda < 1$, i z prawdopodobieństwem 1 jest spełniona dla co najwyżej skończenie wielu n , gdy $\lambda > 1$.

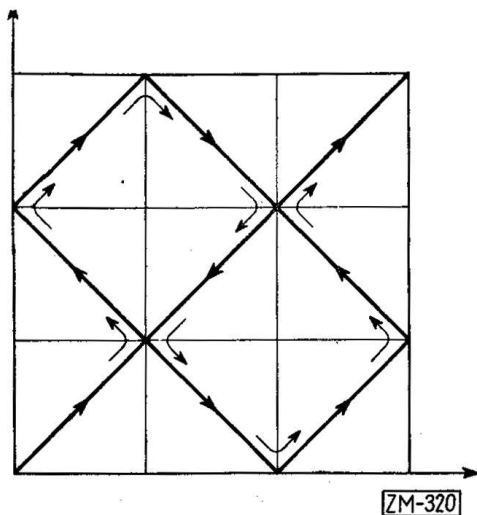
2. Punkty złote. Pozostało otwarte pytanie H. Steinhausa, czy można skonstruować w podobny sposób ciąg punktów taki, że dla każdego n początkowa n -ka punktów jest możliwie równomiernie rozstawiona w kwadracie, czyli, innymi słowy, taki sposób rozmieszczania punktów w kwadracie, żeby był zrealizowany zarówno postulat równomiernego rozmieszczenia jak i możliwość powiększania układu punktów bez jaskrawego naruszania tej równomierności.

Celem niniejszej noty jest przedstawienie takiego sposobu rozmieszczania punktów w kwadracie, który realizuje oba te postulaty. Polega on na wzięciu jako punktów w kwadracie obrazów reszt modulo 1 wielokrotności liczby z poprzez dziewiątkową krzywą Peano. Tak otrzymane punkty będziemy nazywać *punktami złotymi*.

A oto ich formalna definicja.

Niech $\varphi(t)$ i $\psi(t)$ oznaczają współrzędne punktu przyporządkowanego przez dziewiątkową krzywą Peano liczbie t , $0 \leq t \leq 1$. Niech dalej $\{x\}$ oznacza resztę modulo 1 liczby x . Ciągami punktów złotych nazywamy ciąg punktów $p_1, p_2, p_3, \dots, p_n$ taki, że współrzędne n -tego punktu równają się odpowiednio $\varphi(\{nz\})$ i $\psi(\{nz\})$.

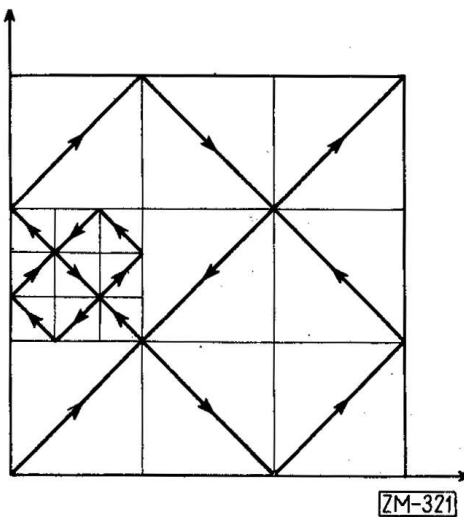
Jak wiadomo (porównaj Kuratowski [4] str. 170), dziewiątkową krzywą Peano wypełniającą kwadrat określa się jako granicę jednostajnie zbieżnego ciągu łamanych. Robi się to tak: kwadrat jednostkowy dzieli

Rys. 1

się na 9 jednakowych kwadratów (nazwijmy je *kwadratami pierwszego przybliżenia*) i prowadzi się w nich przekątne jak na rysunku 1. Z kolei odcinek domknięty $\langle 0, 1 \rangle$ dzieli się na 9 równych odcinków i przekształca się liniowo każdy z nich w odpowiednią przekątną w kolejności podanej na rysunku 1. Tak określona funkcja $f_1(t)$ przekształca w sposób ciągły odcinek domknięty $\langle 0, 1 \rangle$ w łamaną złożoną z 9 przekątnych. Z kolei dzielimy każdy z 9 kwadratów na 9 równych kwadratów (są to *kwadraty drugiego przybliżenia*) i prowadzimy w każdym z nich przekątną i to tak, żeby prze-

kątne w kwadratach 2-go przybliżenia leżących na wybranej przekątnej kwadratu pierwszego przybliżenia pokrywały się z przekątną pierwszego przybliżenia. W ten sposób pierwszy kwadrat pierwszego przybliżenia będzie wyglądał jak kwadrat na rysunku 1 po odpowiednim zmniejszeniu. Przekątne drugiego przybliżenia i kolejność ich obiegu w drugim kwadracie pierwszego przybliżenia przedstawione są na rysunku 2. Następnie dzielimy każdy z odcinków o końcach $\frac{1}{9}(n-1)$, $\frac{1}{9}n$, gdzie $n = 1, 2, \dots, 9$, na 9 równych części i każdą z tych części przekształcamy liniowo w odpowiednią przekątną kwadratów 2-go przybliżenia. Daje to określenie funkcji $f_2(t)$, przekształcającej w sposób ciągły odcinek $\langle 0, 1 \rangle$ w łamaną złożoną z 81 odcinków. Postępując podobnie dalej określamy nieskończony ciąg funkcji ciągłych. Ich granica $f(t)$ nazywa się krzywą Peano; jest ona ciągłym przekształceniem domkniętego odcinka w kwadrat wraz z brzegiem.

Rys. 2

Z tego co powiedzieliśmy wynika algorytm pozwalający obliczać współrzędne punktu na krzywej Peano dla zadanej liczby t . Jeśli jest

dane dziewiątkowe rozwinięcie liczby t , to pierwsza cyfra tego rozwinięcia wskazuje kwadrat pierwszego przybliżenia, w którym znajduje się szukany punkt, druga cyfra wskazuje zawarty w nim kwadrat drugiego przybliżenia itd. Stąd już można z kolejnych cyfr dziewiątkowego rozwinięcia liczby t odczytywać kolejne cyfry trójkowych rozwinięć współrzędnych punktu $f(t)$.

W tablicy I podajemy, z dokładnością do 4 cyfr z zaokrągleniem, współrzędne punktów złotych przeliczone na układ dziesiętny. Na rysunku 3 narysowano te punkty z zaznaczeniem ich kolejności.

3. Charakterystyki rozmieszczenia. Przedstawimy obecnie kilka charakterystyk rozmieszczenia punktów złotych. Zaczniemy od wskaźnika zgęszczenia. Jak wiadomo, przy losowym rozmieszczaniu punktów ilość punktów przypadających na oczko o ustalonej wielkości ma rozkład Póissona, a więc wariancję równą średniej. Otóż H. Steinhaus [7] bada równomierność rozmieszczenia punktów za pomocą stosunku wariancji σ^2 do średniej $\bar{k}$ liczby punktów w oczkach regularnej siatki. Stosunek ten nazywa *wskaźnikiem zgęszczenia*. Im mniejszy jest wskaźnik zgęszczenia, tym równomierniej są rozmieszczone punkty.

Podzieliśmy nasz kwadrat kolejno na 4, 9, 16, 25 jednakowych kwadratów i kolejno dla pierwszych 50, 100, 150, 200, 248 punktów złotych obliczyliśmy ten wskaźnik. Uzyskane wyniki przedstawiono w tablicy 2. Wskaźnik ten nigdzie nie przekracza $\frac{1}{2}$, a przy podziale na 9 części nie dochodzi nawet do $\frac{1}{10}$, co świadczy o tym, że punkty złote rozstawiają się dużo równomierniej niż losowe, dla których ten wskaźnik jest, w granicach błędu próbkowego, równy 1.

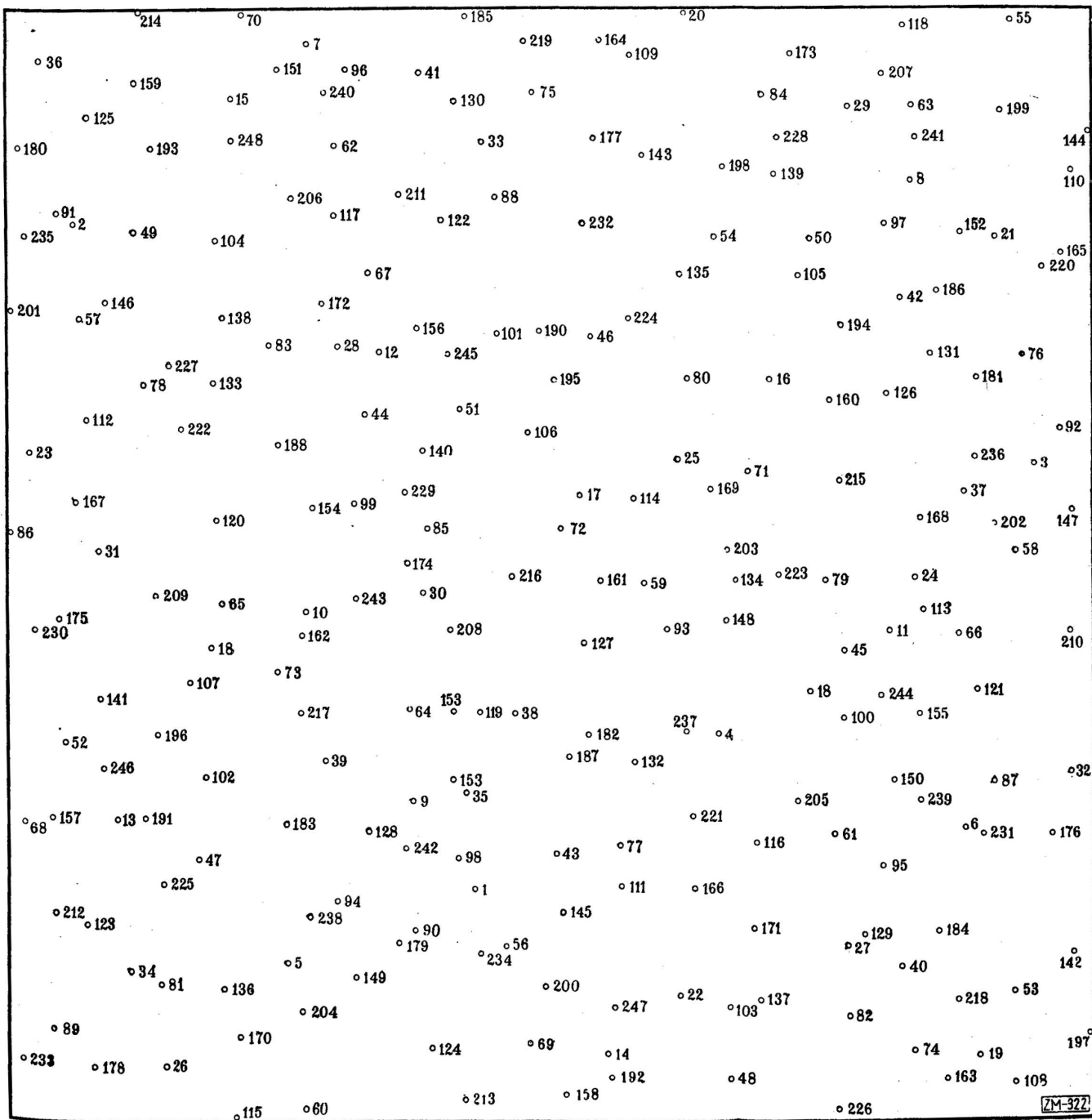
Opiszę jeszcze badanie rozmieszczenia punktów złotych za pomocą dendrytów sposobem użytym przy zagadnieniu łańcuszków gwiazdnych przez S. Zubrzyckiego [9]. Porównałam mianowicie 3 układy punktów. Jeden, to 248 punktów złotych rozmieszczonych w kwadracie. Drugi, to 248 punktów losowych. Mapkę punktów losowych sporządzono w ten sposób, że z tablic liczb losowych (W. Sadowski [6], str. 93) brano za współrzędne punktów kolejne trójki cyfr. Trzeci, to fragment nieba wyznaczony przez następujące nierówności dla współrzędnych astronomicznych: $52^\circ < \alpha < 60^\circ$, $31,5^\circ < \delta < 34^\circ$; zawiera on 248 gwiazd o wielkościach do 10^m . Badanie polega na tym, że rysuje się na badanym zbiorze punktów dendryty I rzędu, dendryty II rzędu i dendryty rozpięte na całym zbiorze. Dendryty I rzędu są to konfiguracje powstałe przez połączenie odcinkiem każdego punktu z najbliższym, dendryty II rzędu otrzymuje się łącząc każdy dendryt I rzędu z najbliższym dendrytem tego rzędu. Przez odległość dwóch dendrytów rozumie się tu długość najkrótszego z odcinków, którego jeden koniec jest

wierzchołkiem jednego dendrytu, drugi drugiego. Łącząc dalej w opisany sposób dendryty II rzędu i dalsze otrzymuje się w końcu dendryt obejmujący wszystkie punkty. Wierzchołki tak powstałych dendrytów klasyfikuje się według następującej zasady: wierzchołek jest węzłem rzędu k , jeśli schodzi się w nim k odcinków. W badaniu tym chodzi o porównanie częstości występowania węzłów poszczególnych rzędów w interesującym nas zbiorze punktów z odpowiednimi częstościami wśród punktów losowych. Wynik tego porównania przedstawiamy w tablicy III.

Z tablicy tej widzimy, że punkty złote mają mniej węzłów II rzędu niż punkty losowe i gwiazdy, to znaczy że nie mają tendencji do układania się w łańcuszki. Różnice w ilości węzłów są jednak nieoczekiwanie małe. Widać stąd, że częstości węzłów nie wykazują wielkiego związku z równomiernością rozmieszczenia punktów.

4. Wskazówki do praktycznego korzystania z punktów złotych.

Punkty złote nadają się do wybierania punktów próbkowych. Dotychczas mówiliśmy o punktach złotych jako o punktach rozstawiających się dobrze w kwadracie. Można ich jednak używać także do rozstawiania punktów próbkowych na obszarach płaskich dowolnego kształtu. Wystarczy w tym celu obszar, na którym chcemy rozmieścić punkty próbkowe, odpowiednio zmniejszony wstawić do kwadratu jednostkowego i za punkty próbkowe brać te punkty złote, które będą kolejno wpadały do narysowanego konturu. Można do tego wykorzystać rysunek 3. Przy takim sposobie użycia punktów złotych, zachowane są obie dobre ich własności, to znaczy równomiernego rozmieszczenia i możliwości powiększania zbioru punktów próbkowych bez szkody dla tej równomierności. Stosować to można wszędzie tam, gdzie przedtem pobiera się próbkę rekonesansową i na jej podstawie ustala się licznosc ostatecznej próbki. W przypadku, kiedy nie idzie nam o zagęszczanie sieci punktów próbkowych, ale o rozstawienie zadanej z góry liczby punktów próbkowych, można sobie zadanie nieco bardziej zrutynizować. H. Steinhaus zaproponował mianowicie następujące postępowanie: robimy raz na zawsze szablon kwadratowy, na którym umieszczona jest dość duża liczba punktów złotych (por. rys. 3); oznaczmy ją przez N . Jeżeli teraz chcemy rozmieścić n punktów próbkowych na jakimś obszarze, a na szablonie przypada średnio 1 punkt złoty na k cm², to wystarczy w tym celu tak zmniejszyć mapkę obszaru, żeby miała n/k cm². (Na rys. 3 $k = 1,63$). Wówczas łatwo zdołamy tak umieścić mapkę obszaru na szablonie z punktami złotymi, żeby objęła ona dokładnie n punktów. Praktycznie będzie to zawsze możliwe, gdy n jest dość małe w stosunku do N . Matematyczne sprecyzowanie warunków zapewniających możliwość

Rys 3

takiego nasunięcia było przedmiotem rozważań Fasta i Świerczkowskiego [2].

Wyrażam serdeczne podziękowanie prof. H. Steinhausowi za zachęcenie mnie do napisania tej pracy, a dr S. Zubrzyckiemu za wskazówki przy jej redagowaniu.

TABLICA I

n	$\varphi(\{nz\})$	$\psi(\{nz\})$	n	$\varphi(\{nz\})$	$\psi(\{nz\})$	n	$\varphi(\{nz\})$	$\psi(\{nz\})$
1	0,4289	0,2085	39	0,2931	0,3233	77	0,5656	0,2478
2	0,0622	0,8080	40	0,8294	0,1399	78	0,1257	0,6635
3	0,9474	0,5912	41	0,3804	0,9424	79	0,7558	0,4879
4	0,6566	0,3484	42	0,8244	0,7389	80	0,6287	0,6676
5	0,2570	0,1413	43	0,5057	0,2387	81	0,1395	0,1230
6	0,8843	0,2647	44	0,3297	0,6347	82	0,7746	0,0933
7	0,2785	0,9707	45	0,7718	0,4239	83	0,2419	0,6978
8	0,8368	0,8441	46	0,5386	0,7051	84	0,6982	0,9227
9	0,3740	0,2867	47	0,1760	0,2341	85	0,3882	0,5318
10	0,2757	0,4577	48	0,6653	0,0366	86	0,0018	0,5281
11	0,8144	0,4394	49	0,1166	0,8006	87	0,9090	0,3059
12	0,3438	0,6900	50	0,7435	0,7920	88	0,4513	0,8308
13	0,1001	0,2711	51	0,4184	0,6401	89	0,0402	0,0837
14	0,5514	0,0594	52	0,0503	0,3429	90	0,3740	0,1715
15	0,2071	0,9200	53	0,9268	0,1157	91	0,0448	0,8176
16	0,7032	0,6662	54	0,6539	0,7942	92	0,9712	0,6219
17	0,5295	0,5642	55	0,9287	0,9904	93	0,6072	0,4431
18	0,1875	0,4239	56	0,4582	0,1555	94	0,3027	0,1975
19	0,8953	0,0572	57	0,0668	0,7229	95	0,8061	0,2282
20	0,6251	0,9963	58	0,9310	0,5126	96	0,3141	0,9447
21	0,9131	0,7952	59	0,5866	0,4833	97	0,8102	0,8061
22	0,6187	0,1125	60	0,2753	0,0096	98	0,4143	0,2350
23	0,0192	0,6027	61	0,7613	0,2579	99	0,3192	0,5556
24	0,8368	0,4883	62	0,3018	0,8770	100	0,7718	0,3617
25	0,6187	0,5953	63	0,8363	0,9131	101	0,4527	0,7069
26	0,1449	0,0498	64	0,3690	0,3704	102	0,1820	0,3086
27	0,7737	0,1564	65	0,1975	0,4655	103	0,6648	0,1011
28	0,3054	0,6964	66	0,8775	0,4385	104	0,1920	0,7920
29	0,7769	0,9118	67	0,3333	0,7627	105	0,7298	0,7599
30	0,3836	0,4742	68	0,0160	0,2693	106	0,4787	0,6200
31	0,0832	0,5126	69	0,4797	0,0681	107	0,1674	0,3941
32	0,9813	0,3141	70	0,2177	0,9954	108	0,9296	0,0325
33	0,4385	0,8802	71	0,6836	0,5853	109	0,5748	0,9575
34	0,1029	0,1344	72	0,5103	0,5322	110	0,9826	0,8541
35	0,4220	0,2954	73	0,2483	0,4033	111	0,5647	0,2108
36	0,0297	0,9543	74	0,8345	0,0613	112	0,0727	0,6310
37	0,8848	0,5647	75	0,4856	0,9246	113	0,8455	0,4591
38	0,4682	0,3663	76	0,9364	0,6886	114	0,5784	0,5592

TABLICA I (cd.)

n	$\varphi(\{nz\})$	$\psi(\{nz\})$	n	$\varphi(\{nz\})$	$\psi(\{nz\})$	n	$\varphi(\{nz\})$	$\psi(\{nz\})$
115	0,2099	0,0110	160	0,7581	0,6475	204	0,2689	0,0960
116	0,6904	0,2483	161	0,5464	0,4865	205	0,7284	0,2876
117	0,3013	0,8144	162	0,2716	0,4362	206	0,2625	0,8299
118	0,8272	0,9845	163	0,8651	0,0357	207	0,8080	0,9419
119	0,4353	0,3663	164	0,5464	0,9694	208	0,4069	0,4417
120	0,1920	0,5405	165	0,9721	0,7805	209	0,1363	0,4733
121	0,8953	0,3868	166	0,6319	0,2085	210	0,9803	0,4403
122	0,4010	0,8102	167	0,0636	0,5578	211	0,3635	0,8336
123	0,0713	0,1783	168	0,8436	0,5414	212	0,0430	0,1879
124	0,3909	0,0654	169	0,6488	0,5674	213	0,4207	0,0178
125	0,0732	0,9040	170	0,2131	0,0754	214	0,1221	0,9982
126	0,8212	0,6543	171	0,6868	0,1715	215	0,7682	0,5752
127	0,5309	0,4303	172	0,2917	0,7353	216	0,4650	0,4892
128	0,3324	0,2588	173	0,7238	0,9579	217	0,2702	0,3672
129	0,7910	0,1687	174	0,3685	0,5007	218	0,8747	0,1075
130	0,4129	0,9159	175	0,0476	0,4527	219	0,4783	0,9698
131	0,8528	0,6891	176	0,9630	0,2570	220	0,9556	0,7677
132	0,5770	0,3224	177	0,5414	0,8820	221	0,6310	0,2734
133	0,1902	0,6639	178	0,0778	0,0494	222	0,1605	0,6237
134	0,6717	0,4861	179	0,3589	0,1596	223	0,7115	0,4906
135	0,6214	0,7609	180	0,0096	0,8761	224	0,5734	0,7206
136	0,1984	0,1180	181	0,8953	0,6662	225	0,1436	0,2126
137	0,6936	0,1075	182	0,5345	0,3461	226	0,7641	0,0082
138	0,1985	0,7229	183	0,2561	0,2675	227	0,1481	0,6795
139	0,7087	0,8500	184	0,8573	0,1701	228	0,7128	0,8829
140	0,3841	0,6027	185	0,4248	0,9936	229	0,3663	0,5652
141	0,0860	0,3800	186	0,8583	0,7458	230	0,0242	0,4422
142	0,9835	0,1509	187	0,5167	0,3260	231	0,8994	0,2575
143	0,5866	0,8674	188	0,2497	0,6081	232	0,5309	0,8066
144	0,9986	0,8889	189	0,7403	0,3864	233	0,0110	0,0540
145	0,5112	0,1971	190	0,4925	0,7106	234	0,4358	0,1504
146	0,0905	0,7371	191	0,1257	0,2721	235	0,0146	0,7979
147	0,9822	0,5487	192	0,5565	0,0380	236	0,8935	0,5967
148	0,6626	0,4499	193	0,1326	0,8747	237	0,6251	0,3507
149	0,3205	0,1294	194	0,7714	0,7142	238	0,2780	0,1834
150	0,8171	0,3068	195	0,5043	0,6662	239	0,8413	0,2867
151	0,2506	0,9460	196	0,1358	0,3484	240	0,2936	0,9246
152	0,8811	0,7993	197	0,9950	0,0754	241	0,8381	0,8820
153	0,4111	0,3068	198	0,6612	0,8560	242	0,3667	0,2455
154	0,2812	0,5514	199	0,9172	0,9081	243	0,3210	0,4691
155	0,8441	0,3663	200	0,4943	0,1189	244	0,8052	0,3836
156	0,3781	0,7128	201	0,0027	0,7298	245	0,4060	0,6978
157	0,0393	0,2739	202	0,9118	0,5350	246	0,0873	0,3178
158	0,5121	0,0233	203	0,6644	0,5139	247	0,5578	0,1015
159	0,1175	0,9351				248	0,2076	0,8820

TABLICA II

Steinhaus'a wskaźniki zgęszczenia
dla punktów złotych

Ilość punktów złotych	Liczba oczek podziału			
	4	9	16	25
50	0,020	0,085	0,475	0,360
100	0,060	0,086	0,388	0,260
150	0,186	0,054	0,252	0,293
200	0,130	0,058	0,190	0,290
248	0,056	0,057	0,161	0,281

TABLICA III

Liczebności węzłów

Mapka	Rząd węzłów			
	I	II	III	IV
Dendryty I rzędu				
gwiazd	168	65	15	—
punktów losowych	171	72	5	—
punktów złotych	174	69	5	—
Dendryty II rzędu				
gwiazd	84	128	36	—
punktów losowych	85	125	38	—
punktów złotych	93	117	36	2
Dendryty rozpięte na wszystkich punktach				
gwiazd	64	128	55	1
punktów losowych	59	134	54	1
punktów złotych	75	114	55	4

Prace cytowane

- [1] A. Khintchino, *Über einen Satz der Wahrscheinlichkeitsrechnung*, Fund Math. 6 (1924), str. 9-20.
 [2] H. Fast and K. Świerczkowski, *On the number of lattice points inside a closed curve*, Coll. Math. 6 (1958), str. 211-214.
 [3] A. N. Kołmogorow, *Das Gesetz des iterierten Logarithmus*, Math. Annalen 101 (1929), str. 126-135.
 [4] K. Kuratowski, *Wstęp do teorii mnogości i topologii*, Warszawa 1955.

[5] A. Ostrowski, *Bemerkungen zur Theorie der Diophantischen Approximation*, Abhandlungen aus dem Mathematischen Seminar der Hamburgischen Universität 1 (1922), str. 77-98; 3 (1924), str. 250-251.

[6] W. Sadowski, *Tablice statystyczne*, Warszawa 1957.

[7] H. Steinhaus, *O wskaźniku zgęszczenia i rozproszenia*, Przegląd Geograficzny 21 (1947).

[8] — *Liczby złote i żelazne*, Zastosowania Matematyki 3 (1956), str. 51-65.

[9] S. Zubrzycki, *O łańcuskach gwiazdnych*, Zastosowania Matematyki 1 (1954), str. 197-205.

[10] — *O szacowaniu parametrów złóż geologicznych*, Zastosowania Matematyki 3 (1957), str. 105-153.

[11] — *Remarks on random, stratified and systematic sampling in a plane*, Coll. Math. 6 (1958), str. 251-264.

INSTYTUT MATEMATYCZNY POLSKIEJ AKADEMII NAUK

Praca wpłynęła 17. 4. 1959

Л. ЗУБРЖИЦКА (Вроцлав)

О РАСПРЕДЕЛЕНИИ ВЫБОРНЫХ ТОЧЕК НА ПЛОСКОСТИ

РЕЗЮМЕ

В статье определяется последовательность точек p_n , каждый сегмент которой распределяется в единичном квадрате значительно больше равномерно чем, в среднем, то же число выборных точек. Точку p_n определяется как точку на непрерывной кривой Пеано, трансформирующей замкнутый сегмент в замкнутый квадрат, соответствующий остатку модуля 1 числа nz определяемого ниже посредством t_n , где

$$z = \frac{\sqrt{5} - 1}{2} = 0,61803...$$

Таблица I содержит координаты точек p_n для $n = 1, 2, \dots, 248$. Эти точки показаны на черт. 3.

Для исследования равномерности точек p_n разделено единичный квадрат последовательно на 4, 9, 16 и 25 одинаковых квадратов и для первых 50, 100, 150, 200, 248 точек p_n вычислено отношение дисперсии наблюдаемых чисел точек p_n в отдельных квадратах к средней этих чисел. Результаты собрано в таблице II.

Распределение точек исследовано также по дендритному методу, способом описанным в [9]. Сравнено число узлов разных рядов в дендритах разбитых на 248 точках p_n , на 248 выборных точках и на 248 звездах в выбранном участке неба. Разницы оказались неожиданно малы.

Статья окончена некоторыми замечками о практическом использовании точек p_n .

L. ZUBRZYCKA (Wrocław)

ON THE DISTRIBUTION OF SAMPLING POINTS IN A PLANE

SUMMARY

In this note a sequence of points p_n in the unit square is defined such that each segment of this sequence is distributed more uniformly than, on an average, the same number of random points. The point p_n is defined as a point on the continuous Peano curve which transforms a closed segment into a closed square corresponding to the rest modulo 1 of nz , denoted below by t_n , where

$$z = \frac{\sqrt{5}-1}{2} = 0,61803\dots$$

In table I the coordinates of the points p_n , $n = 1, 2, \dots, 248$, are given. These points are shown in fig. 3.

In order to examine the uniformity of the distribution of the points p_n , the unit square has been divided into 4, 9, 16 and 25 equal squares and, for the first 50, 100, 150, 200 and 248 of the points p_n , the ratio of the variance of the observed numbers of points p_n in the individual squares to their mean was computed. The results obtained are presented in table II.

The distribution of the points p_n has also been examined with the aid of a dendritic method in the way described in [9]. The numbers of vertices of different orders in dendrites spanned over 248 points p_n , 248 random points and 248 stars in a given sky area have been compared. The differences have turned out to be unexpectedly small.

The note terminates with some indications as to the practical use of the points p_n .
